

«کار روشنفکری» در گفتمان دین

تألیف: فاطمه زندی

جامعه‌شناسان

سرشناسه: زندگی، فاطمه، ۱۳۵۷-
عنوان و نام پدیدآور: «کار روشنفکری» در گفتمان دین
تألیف: فاطمه زندگی

مشخصات نشر: جامعه‌شناسان
مشخصات ظاهری: ۱۴۶ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۳۸۸-۲

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه

موضوع: روشنفکران دینی، * Intellectuals, Religious
موضوع: گفتمان دینی، * Religious discourse

موضوع: گفتمان دینی -- ایران، * Iran -- Religious discourse

موضوع: روشنفکران دینی -- ایران -- قرن ۱۴، * Intellectuals, Religious -- Iran -- 20th century

موضوع: روشنفکران دینی -- ایران، * Iran -- Intellectuals, Religious

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ / ۲ BP۲۲۳/۶
رده‌بندی دیویی: ۷/۴۸
شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۰۳۵۵

جامعه‌شناسان

«کار روشنفکری» در گفتمان دین
فاطمه زندگی

چاپ اول: ۱۳۹۶ تهران/ تعداد ۲۰۰ نسخه

قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان/ چاپ و صحافی دیجیتال: نگین

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۳-۳۸۸-۲

همه حقوق چاپ نشر برای ناشر محفوظ است.

حروفچینی، نمونه‌خوانی، صفحه‌آرایی و ویراستاری: جامعه‌شناسان

طراح جلد: افسانه آسایش

فروشگاه و نمایشگاه مرکزی:

تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب اصلی

دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، پلاک ۲۱۷

کتابفروشی جامعه‌شناسان

تلفن: ۶۶۹۵۹۶۸۰، ۶۶۰۰۰۰۵۱، ۸۱

تلفن دفتر نشر: ۶۶۹۶۹۶۲۰

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب
۱۳۴۸ است، هرکس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف
(ناشر) نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

WWW.JAMEESHENASAN.COM

Email: Sociologists15@gmail.com

فهرست

مقدمه ۹

پیشگفتار ۱۱

بخش نخست

فصل اوّل: روشنفکری ۱۳

«کار روشنفکری» براساس تحلیل گفتمان ۱۳

دلایل پذیرش سبب مبحث «کار روشنفکری» براساس تحلیل گفتمان ۱۶

نکته‌ای در نقد تعریف مرقس «کار روشنفکری» براساس گفتمان ۳۳

مقایسه «کار روشنفکری» براساس تحلیل گفتمان با روش تحلیل گفتمان ۳۶

بخش دوم

فصل دوم: روشنفکری دینی ۵۱

تعریف روشنفکری دینی ۵۱

دلایل نقض روشنفکری دینی ۵۲

فصل سوم: روشنفکری دینی در ایران و مباحث مربوط به آن ۶۹

چرا «روشنفکری دینی» در ایران ۶۹

چرایی حضور بحث از دین در فعالیت‌های روشنفکرانه با رویکردهای

متفاوت و در قالب گفتمان‌های مختلف در جامعه ایران ۷۴

رویکردهای مختلف جریان روشنفکری در ایران و نگاه‌های متفاوت به دین ۷۷

برخی صورت‌بندی‌ها از روشنفکری در ایران بر مبنای حضور دین ۸۱

فصل چهارم: نقد و بررسی برخی نظرات در مورد روشنفکری دینی... ۸۷

علی‌رضا شجاعی زند ۸۷

مصطفی ملکیان ۹۰

سیدجواد طباطبایی ۱۰۶

پی‌نوشت ۱۱۵

منابع ۱۲۱

نمایه ۱۲۷

اسمی ۱۲۷

موضوعی ۱۲۹

واژه‌نامه ۱۳۳

انگلیسی - فارسی ۱۳۳

فارسی - انگلیسی ۱۳۹

مقدمه

اولین باری که مفهوم روشنفکری به طور جدی و به عنوان یک دغدغه ذهنی برایم مطرح شد، زمانی بود که با دوستی در مورد رساله‌اش که پژوهشی در مورد روشنفکران ایران در پنجاه سال اخیر بود صحبت کردیم. یکی از شاخص‌های تقسیم‌بندی روشنفکران در آن تحقیق، دینی و غیردینی بودن آنها بود، هر چند این نوع تقسیم‌بندی در مراحل بعد آن تحقیق تأیید نگردید، اما باعث شد از آن زمان به بعد مفهوم روشنفکری، به ویژه روشنفکران دینی خوانده می‌شدند به عنوان مفهومی مهم و قابل تأمل برایم مطرح باشد، خصوصاً این اهمیت زمانی بیشتر شد که نگاه‌های متفاوت و گاهی متضاد در تعریف این مفاهیم و کارکردشان یافتیم، و علاوه بر آن متوجه شدم، مفهوم خاص روشنفکری دینی در جامعه ما مطرح و محلی از بحث و مناقشه است.

از خود پرسیدم، چرا با وجود پژوهش‌های بسیار در مورد این مفاهیم و کارکردشان و افرادی که به این نام‌ها خوانده می‌شوند (مثلاً شریعتی و سروش که روشنفکر دینی خوانده می‌شوند)، در مورد امکان وجود و یا تعریفشان، توافق موقتی وجود ندارد؟ مسئله چیست؟ با چنین ذهنیتی، شروع به خواندن در مورد روشنفکری و روشنفکری دینی کردم، هر مطلبی در این زمینه می‌یافتم می‌خواندم تا این که کتاب «کار روشنفکری» نوشته بابک احمدی به دستم رسید، که اتفاقاً همان درست به من هدیه کرد. تعریف جدیدش را مدت‌ها بالا و پایین کردم، با هر چه خوانده بودم مقایسه کردم، در موردش بحث کردم و بالاخره این نگاه جدید در مورد روشنفکر و کارش را، مناسب دیدم. تا آن زمان اصلاً به این که در این مورد بنویسم فکر نکرده بودم، اما وقتی براساس این نگاه تازه،

روشنفکری دینی را تعریف و بررسی کردم و سعی کردم تضادهای موجود در آن را پیدا کنم تصمیم به نوشتن گرفتم، به این امید که با پروراندن این نگاه جدید بتوان گامی در جهت روشن تر شدن این مفاهیم برداشت.

بی شک در نوشتن این اثر مساعدت و راهنمایی های اساتید و دوستانم که از سر لطف، تمام و یا قسمتی از اثر حاضر را خواندند و نکات سرچشمندی را متذکر شدند، همراهم بوده است. از آقای بابک احمدی که کار را خواندند و پیشنهادهای خود را برای بهبود آن با من مطرح کردند، بسیار سپاسگزارم. از استادم دکتر سلیمان پاک سرشت که از ابتدای راه مشوق و همراهم بودند تشکر می کنم. گفتگو با دکتر حسین هادوی و دکتر ابراهیم اصلانی ملایری و دوستان گرانمایه ام سیدوحید اعطاف و یادداشت های ایشان در مورد این برایم پربار بود و بابتش بسیار ممنونم. از استادم دکتر اسدالله نقدی نیز برای راهنمایی، ایشان سپاسگزارم. کار را مدیون همراهی صبورانه همسر و خانواده ام هستم.

پیشگفتار

روشنفکری دینی در ایران از مفاهیمی است که بحث‌های فراوانی پیرامون آن وجود دارد. بحث پیرامون امکان بودن و یا نبودنش، بحث پیرامون کارایی یا عدم کارایی‌اش، بحث پیرامون مخرب بودن و یا نبودنش و... آنچه از مامان این مباحث در ذهن یک خواننده یا محقق ایجاد می‌شود، رشته‌ای از پرسش‌هاست. بالآخر روشنفکری دینی چیست؟ آیا مفهومی متناقض است؟ به چه دلایلی متناقض دیده شده؟ چرا این مفهوم خاص در جامعه ایران شکل گرفته؟

این سوالات پرسش‌های اصلی نوشته حاضر بودند، اما پرداختن به آن‌ها ناگزیر سوالات دیگری را نیز موجود آورد: روشنفکری چیست؟ روشنفکر کیست؟

بررسی مجموعه این سوالات تا در نوشته را به دو بخش اصلی تقسیم کرد: بخش نخست، در یک فصل، به بحث روشنفکری به طور عام می‌پردازد و بخش دوم، در سه فصل، به طور خاص به بحث روشنفکری دینی و مسائل پیرامون آن می‌پردازد.

در فصل اول به این دلیل که پاسخ گفتن به سوالات اولی مستلزم اتخاذ موضع در مورد چیستی روشنفکری است؛ ابتدا تعریف وقت «کار روشنفکری» براساس تحلیل گفتمان (تعریفی که در کتاب کار روشنفکری نوشته بابک احمدی مطرح شده است) را از بین تعاریف موجود از روشنفکری و برخی نظراتی که پیرامون رسالت و وظیفه روشنفکر وجود دارد، مبنای کار خود قرار داده و ضمن ذکر دلایل پذیرش این تعریف موقت، از موضع آن برخی تعاریف و نظرات در مورد روشنفکری را نیز نقد و بررسی می‌کنیم؛ پس از آن نکته‌ای را نیز در نقد تعریف «کار

روشنفکری» بیان می‌کنیم و در ادامه به مقایسه «کار روشنفکری» براساس تحلیل گفتمان پرداخته و نکاتی را در این رابطه مطرح می‌کنیم.

در فصل دوم با طرح این نکته که روشنفکری دینی باید به عنوان نوع خاصی از کار روشنفکری در گفتمان دین وجود داشته باشد، به نقض‌هایی که ممکن است در رابطه با تعریف «کار روشنفکری» براساس گفتمان دین مطرح شود، می‌پردازیم.

در فصل سوم به روشنفکری دینی در ایران و مباحث مربوط به آن پرداخته و با طرح چرایی شکل‌گیری لفظ «روشنفکر دینی» در ایران، نشان می‌دهیم که با وجود تفاوت نگاه‌ها، رویکردهای مختلف جریان روشنفکری در ایران، به دنبال عریان گفتمان زمینه‌ای نظر داشته‌اند.

در فصل چهارم هم روشنی نظراتی که در رد یا تایید روشنفکری دینی وجود دارند نقد و بررسی خواهد شد.